

a szabadnapos antropológus feljegyzéseiből

Állóképek civilizációs háttérrel

2014 nyara, Visoko: a fotón egy folyami kövek-ből kirakott labirintus közepén ülök. Mögöttem a távolban látszanak a „boszniai piramisok”, alattam a bosnyák nemzet újjászületésével párhuzamosan bővülő és feltáruló földalatti alagútrendszer. A piramisok jóval nagyobbak az egyiptomiaknál, és – ami a fő – több tízezer évvel régebbiek, negyven-, vagy talán ötvenezer évesek. A képen derékig sáros vagyok, megpróbáltam megmászni a legmagasabbat, megnézni a feltárásokat, melyeket egy Boszniából elszármazott amerikai szociológus és vasáru-nagykereskedő finanszírozott és vezetett csakúgy, mint a labirintus feltárását, kezdetben jelentős állami/politikai támogatással. A csúcsra nem sikerült feljutnom a dagonya miatt, így nem részesülhettem a világúrból oda csapódó energianyaláb áldásaiban, pedig ez minden ábrázoláson külön hangsúlyt kap, igaz, a labirintus mélyén sem éreztem a nagy, lapos kőből áradó sugárzást, pedig jó fél órát fagyoskodtunk körülötte. Mondják, a labirintust a főpiramis belsejével úgy öt kilométer hosszú alagút köti össze, hiszen minek is épített volna az „archaikus ember” (Hamvas Béla nevezi így egyik fantazmagóriájában) két ilyen monumentális objektumot, ha nem köti őket össze. Hogy mi lehetett vele a célja, azt még a teljesen beavatott idegenvezető sem tudja pontosan, feltehetően így tartották a kapcsolatot az istennel/istenekkel, ufókkal, világszellemmel (stb.), amit az ásatás során megtalált kultikus objektumok is igazolnak, egyikükön még rovársír is található (erdélyi véreink lelkesedtek is erről az interneten: végre meglették a keresztutat, ahonnan negyvenezer éve a székelyek felkanyarodtak a csillagok útjára). Egy szép nap azonban erre is fény derül, mert a labirintusban csobogó vízről a méltán híres Masaru Emoto professzor igazolást állított ki, miszerint akkora emlékezete van, mint egy NASA szervernek, csupán meg kell tanulni leolvasni róla az információt. Ezt a tengernyi okosságát a labirintus bejáratánál kifeszített molinó értelmezi: ezen a piramisok völgyének légfelvétele látható, felül bosnyák (vagy milyen), alul angol felirat hirdeti: *Történelem-átalakító projekt – és egyben a jövőt alakító projekt.*

2011 nyara, Szkopje: a képen a főterén állok, mögöttem egy oszlop, mellette a földön irtatlan méretű, aranyozott lovas szobor, épp készülnek felemelni darukkal az oszlop tetejére. Nagy Sándor ez személyesen, a 21. század leggrandiózusabb köztéri giccse, egy szerény városka szűkös főterének új ékessége. A téren körös-körül új szobrok – magányos és csoportos hősök, a szaloniki macedón terroristáktól kezdve nemzeti ébresztőkön, írástudókon és antik uralkodókon át csak hírből

ismert hegyirablóig mindenkiről, akinek a neve valamilyen módon összefüggésbe hozható a Macedónia elnevezéssel. A folyó túlsópartján is frissen kanonizált nemzeti hősök szobrai állnak, neveikkel, melyekkel a művelt helyiek is ott találkoznak először, római birodalmi stílusban megálmodott monumentális középületek, a jelenleg regnáló VMRO (fordításban: Belső Macedón Forradalmi Szervezet) párt történetének múzeuma, mely gátlástalanul azonosítja egy ország történelmét egy terrorszervezet, majd párt történetével. A múzeummal szemben áll a Holokauszt Emlékház, melynek kiállítása bemutatja, milyen rémtetteket követtek el a vész-korszakban a bolgár megszállók. A *Szkopje 2014*-nek elnevezett városfejlesztési projekt az építészet eszközeivel fogalmazza meg a népszerű macedón műdalt, mely szerint *„nem vagyunk mi görögök, se bolgárok, se szerbek, Nagy Sándor gyermekei vagyunk mi, nagyszerű macedónok”.*

2014 tavasza, Markotabödöge: a fotókon plakátokat ragasztok, kitelepülök, agitállok. Körös-körül szorong minden falu, ahol még hiányzik a központból egy kopjafa, nem lobog a székely zászló, nem szivárog vér Trianon sebeiből a főtéren, vagy a helyi fafaragó még nem buherálta szoborrá a hátrafelé nyilazó honfoglalókat, nem neveztek el közteret Horthyról, könyvtárat Wass Albertről, Nyíróról. És rovársíras településtáblák rovárság. Pesten is kisebb-nagyobb turulok bontogatják szárnyaikat, neves nácik mellszobraikat avatják fel, meg a városi hipergiccsot, a Megszállási emlékművet, állhattunk a fejünk tetejére is akár tiltakozásul. Amit az államszocializmusban tendenciózus történelemírásnak hívtunk, az ma az emlékezetpolitika. Legalább jobban hangzik. És megvan a bizonyosságunk, hogy nem vagyunk ezzel egyedül a világban, bosnyák és macedón testvéreink is bennünket erősítenek.

1989 december vége, fotó nincs, jó esetben emlékkép: **Szófia,** leszakadt lakás a belvárosban, vendéglátóm, Sztefan a vállamon sír örömeiben, a Ceaușescu kivégzés élete legszebb karácsonyi ajándéka. Pár óra múlva megérkeznek közös barátaink, a bolgár posztmodern és szamizdat élcsapata, még huszonöt sem vagyok, ők alig idősebbek nálam. Mondom nekik, jönne ide alapítványt nyitni Soros György, engem bízott meg, hogy találjak embert, aki vezeti, meg kurátorokat. Rövid tanakodás után kisütötték, hogy kérnének tőle támogatást a posztmodern esszék második kötetére. Khm, srácok, mondom, ez nem ilyen piti, itt civiltársadalmat és független kultúrát kéne építeni, megnyitni egy egész ország gondolkodását, szóval valamivel tágabb ívet képzeljünk. Végül összehoztuk: a csoport mentorát javasoltuk elnöknek,

a házigazdám legközelebbi barátját igazgatónak, a kuratóriumba neves liberális értelmiségieket és demokratikus ellenzékiet, a fiatalok nem szántak maguknak pozíciókat (azóta egyikük a száz legbefolyásosabb kelet-európai politikacsinálók egyike, a többi tanszék- és intézményvezető hazai és külföldi egyetemeken, nincs a térségünkben kuratórium a megkérdezésük nélkül).

1990 eleje, fotó továbbra sincs: **Kolozsvár-Bukarest-Szófia.** Soros Györggyel, aktuális felelőségével meg Vásárhelyi Miklóssal és még két-három technikai munkatárssal repülünk egy kis magángéppel alapítványokat nyitni. Kolozsváron nagyrészt a magyar ellenzék vár, közülük kerülnek majd ki az ottani alapítványi iroda vezetői, Bukarestben az ideiglenes kormány fogadja Sorost, megállapodnak az alapítványról, azután találkozom emberekkel, akik eddig csak fogalmak, de minimum életem hősei voltak. Soros még Bukarest és Szófia között, a levegőben elkéri tőlem a szófiai jelentésemet és a javasolt személyek névsorát, amit a december-januári utamon állítottam össze. Nyilván nem volt nálam; úgy telefonált rám indulás előtti este tíz után, hogy egy pár tiszta zoknit és BKV-jegyre válót is alig tudtam összekaparni otthon, nemhogy a pesti irodában hetekkel azelőtt leadott jelentést újra legépelni. Láttam, hogy ebben a pillanatban valami elpattant, bárkinek is a hibája, hogy eltökéltette azt az írást, ebből én már jól nem jöhetnek ki. Soros szórakozottan végighallgatta, kiről mit mondok, aztán a szállodában megszervezhettem a meghallgatásokat, a szobámban gyülekeztek és itták meg a bátorító felesüket az ellenzéki politikusok, tudósok, papok, szakszervezeti vezetők, mielőtt bebocsátást nyertek volna az alapítványtevőhöz, kértek tőlem tanácsot, mit szeretne hallani a filantróp milliomos, de ő maga már csak logisztikai szolgáltatásokra vett engem igénybe: dollárt váltottam levára, hordárt kerítettem, telefonon pontosítottam a találkozásokat. Itthon aztán megkaptam az irodában a harmadosztályú kelet-európai napidíjamat, ahogy akkoriban hívták, a kint töltött időért, aztán ezzel le is zárult az együttműködés, mert ki gondolt akkoriban, és főleg ennyi idősen, előzetes szerződésre.

A tippjeim, ezzel együtt, maradéktalanul bejöttek, Bogdan, a posztmodern srácok professzora lett az elnök (nemrég mondott le a szintén Soros támogatással indított szófiai magánegyetem rektori posztjáról, amikor lebukott az ügynökműltjával), a házigazdám (jelenleg ENSZ nagykövet) barátját, Georgit kinevezte igazgatónak (azóta megalapította és vezeti a szófiai értéktőzsdét). Az alapítvány felállt, a liberális értelmiség és politikus-elit legerősebb eszmei-anyagi támasza lett; fényes

KRASZTEV Péter
Ismét újra kell születnünk
(A szimbolista irányzat a közép- és kelet-európai irodalmakban)
Balassi, 1994

Mítosz, semmi más
(Irodalom, film, hétköznapok Közép- és Kelet-Európában)
Seneca, 1997

Drakula
(e-book)
ahonapnyelve.hu

„A Balkán köldökén”
Magyar Lettre Internationale, 16

„Hétköznapi töröklet”
Magyar Lettre Internationale, 29

(Ivan Krastevvel)
„Mindig a másik a Balkán”
Magyar Lettre Internationale, 27

(szerk.)
A mutáns egzotikum
(Bolgár posztmodern esszék)
2000 – Orpheus, 1993

(szerk.)
Az öskönyv
(Mai alban elbeszélések)
Orpheus, 2000, Kalligram, 1994

(szerk.)
Halott világok – lehetséges világok
(Lengyel esszék)
Seneca, 1994

(szerk.)
Tarka ellenállás
Napvilág, 2013

közéleti-tudományos-politikai-nonprofit pályákat indított el; a civil világ felévelt, programok és projektek hálózták be az országot, ki akarták nyitni a társadalmat, remélték, a nemes eszmék „leszivárognak” a tömegek közé, megnevesítik az államszocializmusban megnyomorított lelkeket, interiorizálódik a szabadságeszmény, elemi szükségletté válik a demokráciagény, a tolerancia és a szolidaritás a kisebbségekkel, a megszorítottakkal és megaláztatottakkal; egy jobb társadalom jobb embereket termel majd ki, egy új elit új habitusokat honosít meg. Egy Norbert Elias-i civilizáció/civilizálódás elmélet megvalósulásának küszöbén állunk: az új, nyitott civilség általános elterjedése, normává válása a gazdasági, politikai, kulturális, média-, tudományos elit egy újfajta civilizációt vezethetett volna be a folyamat során, vagyis a civilség, a civil erények általánossá válása – ahogy Elias mondta volna – továbbra is civilizálható, a hiteles liberális értelmiség fokozatosan a szabadság körülményeihez kondicionálja a populáció többi részét.

(Nincs kép, legfeljebb hang.) Nem tudhatom, de felteszem, hogy ezek a jóhiszemű alapvetések ugyanennek a végtelen amatőrségnek a jegyében zajlottak le a teljes rendszerváltott régióban. Mai eszemmel inkább az a meghökkentő, hogy a civilek civilizáló illúziója kerek két és fél évtizedig eltartott, jobban mondva sikerült két és fél évtizeden át életben tartani ezt a műkedvelő lendületet. Nyitott társadalom helyett kialakultak a finanszírozott szabadság kis körei, melyek a demokrácia és liberalizmus nyelvén szólaltak meg, valamint jó angolsággal tudtak a főként külföldi támogatókkal tárgyalni. Ezeknek a tagság és bázis nélküli civilszervezeteknek, mint Iván Krasztev talán megfogalmazza, van egy közös tulajdonsága: „pénzügyi támogatásuk legnagyobb része általában külföldről érkezik, és sokkal liberálisabbak és Nyugat-barátabbak, mint a környező társadalom”. Hát ja, a fránya környező társadalom, amit nekik kellett volna projektalapon civilizálni... Ehelyett a civil elit csak médiakampányokban kommunikált vele, nem hozott létre és működtetett tömegesen bázisközösségeket, amelyeken keresztül fokozatosan elérhette volna a tömegeket. Nyitott társadalmat hirdető zárvánnyá váltak, olyan közege, mely saját

magát kiválóan tudja értelmezni, homogén érték- és jelrendszert használ, de mindent, ami ebből kiszorul (konkrétan a „környező társadalmat”) anomáliaként kezelte, kerülte vele az érintkezést, hátrította az onnan befutó jelzéseket. Sőt, a 2000-es évek közepétől a civilizálónak szánt hatás a visszajára fordult: a hosszasan kerülgetett valóság egyszerűen csak a liberális és kvázi-baloldali politikai elit nyakára hágott, majd amikor 2006-ban náci horodák randalíroztak Budapest utcáin, az elviekben humanizmust, demokráciát és liberalizmust képviselő hatalom kizárólag a gyáva és felkészületlen pribékjeit tudta rájuk küldeni, miközben egyetlen civilizációs erényeket képviselő civil mozgalom sem szegült velük szembe. Tizenöt év alatt a civil és politikai amatőrökés kiharcolta, hogy a „külső társadalom” ócska liberális (kommunista, zsidó, homokos, jogvédő, globalista, bankár – ezek kb. színonimák lettek mára) maszlagnak tartson minden megszólalást, amiben civil öntudatról, demokráciáról, szabadságról, intézményekbe vetett bizalomról, emberi méltóságról/jogokról, toleranciáról, társadalmi szolidaritásról, nohdazu társadalomról és nem nemzetről van szó. Öt évvel később a szabadságjogok védelmére szerveződött tényleges tömegmozgalom, a Milla már abba rokkant bele, hogy képtelen volt közös nyelvet találni és célokat megfogalmazni a Budapesten kívüli társadalommal. A Szolidaritás Mozgalom, amelyik képes volt erre, épp a budapesti elit proliza le. Még el se jutottunk oda, ahol a part szakad...

Macedóniában, Boszniában (de mondhatnám Bulgáriát, Ukrainát, Szlovákiát stb. is), még megengedhetünk magunknak egy evolucionista ihletésű félmosolyt: istenem, hát a nemzetépítés ezen fókán ki nem próbálkozik be egy-két ilyen romantikus misztifikációval. Csakhogy Magyarország sehogy sem illeszkedik ebbe a képzetbe, itt már annyiszor váltunk nemzetté, hogy az öt másiknak is elég lenne. Itt kőkemény és tudatos profizmussal hozták létre a szemfényvesztés civilizációját, az átalakított történelem és új jövőkép szimulált valóságát; a nemzetépítő narratíva nem a célt jelzi, hanem csak emlékeztető, utalás egy követendő magatartás- és érzésmintára. Misztifikátoraink ráéreztek arra, hogy amit a '90-es években

nevetséges és marginális elmezavarnak tartott a túlnyomó többség – a szentkoronásokat, sámánosokat, újnnyilasokat, trianonozókat, rovásírókat, irredentákat, kárpótolatlanokat stb. – valójában egy – újra Norbert Elias fogalmaival – elfojtott „afektuskészlet” kifejeződése, és ezek a kibeszéletlen tartalmak elképesztő politikai potenciált rejtnek. Rájöttek, hogy a humanista-demokrata civilizáció értékei még csak felületesen sem rögződtek a társadalom többségében, ellentétben az „ántivilág” kezeletlen frusztrációival; elég visszanyúlni hozzájuk, és máris begyűjthetik, illetve saját hatalmi céljaik érdekében becsatornázzhatják a többség legpriméribb indulatait. Kellett ehhez egy kis elméleti munició, amit készen kaptak az antiglobalista-eszszencialista (némi engedménnyel: fasizoid) teoretikusoktól, Richard B. Spencertől, Dugintól, Tomislav Sunicótól és Bogár Lászlótól, valamint egy technológia, amivel ezt „leszivárogtatják” a célközönségnek. És meg is csinálták, ami a glaszkesztyűs liberális civileknek (némi jóhiszeműséggel) derogált: hétköznapi kérdésekre reagáló válaszokat pároltak le az ócska ideológiájukból, majd elképesztő energiákat mozgósítva lementek „a hétköznapi emberek” közé, bázisközösségeket, ún. polgári köröket alapítottak, hálózatot és működő mozgalmat szerveztek. Legyártották a közönséget a saját okoságaikhoz. A nép meg rajong, boldog, hogy törődnek vele, cserébe készségesen elhiszi a fehértről, hogy fekete, az áremelésről, hogy rezcsisökkentés, a propagandáról, hogy hír, a leplezetlen lenyúlásról, hogy gyarapszik a nemzeti közép, a társadalom kettészakításáról, hogy az a NER, a hatalmi tébolyról, hogy antiglobalista szabadságharc. És ami még ennél is nagyobb fegyvertény: aki látja, mekkora kamu ez, az sem tudja elképzelni, hogy lehetne rajta változtatni. Röviden mindent, de az égvilágon mindent jobban csináltak, mint ellenfeleik, pontosabban megtették azt, amit az ellenfeleik akár meg is tehettek volna, volt hozzá pénz, paripa, fegyver (meg idő is doszt), de nem tették, mert nem tudtak kiszakadni a nyolcvanas évekből, fejben-lelékben ottragadtak: az egyik fele hurcolta magával az illegális felvett morális felsőbbrendűség rögeszméjét (kvázi: mindent jobban tud), a másik pedig a sérthetlenség téveszméjét (kvázi: mindent birtokol). Srácok, ez nem ilyen pity, valamivel tágabb ívet kellett volna elképzelni...

Végző soron mindegy, hogy elitista gőgünkben ordenáré misztifikációnak és szimulált valóságnak tekintjük-e mindazt, ami ma, huszonöt évvel a nyolcvanas éveket megkoronázó rendszerváltás után körülöttünk zajlik: a békemenetes felvonulást, a Megszállási emlékművet, a macedónok antik révedezéseit, vagy a bosnyákok civilizációteremtő ambícióit. Már a nyolcvanas évek posztmodernjeitől tudtuk, hogy ami nyelvhez kötött, a társadalmat, illetve a személyiséget érinti, az menthetetlenül konstruált; kár hőbörögni és kisajátítani ezt a tudást. Most épp ők alkalmazzák – másra és hatékonyabban.

2013 augusztusa, Szinemorec, Bulgária: a képen napszemüvegben állok egy kert előtt, mögöttem a tenger. A Mátrixban igazából csak az érzi magát rosszul, aki tudja, hogy a Mátrixban van. Mintha egyre többen beletörődneek abba, hogy benne élnek. A film harmadik része amúgy sem túl...életszerű...

